

İSLAM VE YORUM VII

II. CİLT

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Mehmet KUBAT



ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN: 978-625-6506-53-4

Sertifika No: 50201

Kitabın Adı

İslam ve Yorum VII
II. Cilt

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Mehmet KUBAT

Editörler

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Doç. Dr. Mustafa BOZKURT
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin POLAT
Arş. Gör. Sümeyye BULUT

İsteme Adresi

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
44280 Kampüs / MALATYA
Telefon: (0422) 377 49 97
e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Adres

Merkez Kampüs, 44280 Battalgazi MALATYA
0422 377 32 24 e-posta: yayinevi@inonu.edu.tr

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER
Adem SAYDAN

Kapak

Halil YILMAZ

İç Tasarım

Ensar Grafik Bölümü

Baskı- Cilt

Erkam Yayın Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
İkitelli Osb Mah Ataturk Bulv.
Haseyad 1.Ksm No: 60/3-C Başakşehir
Sertifika No: 51796

1. Basım

Aralık 2023

"Yazıların yasal sorumluluğu yazarlarına aittir."

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sokak No: 7 Eyüpsultan / İstanbul
Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04
www.ensarneyriyat.com.tr siparis@ensarneyriyat.com.tr

MEDENİ HUKUK VE İSLAM AİLE HUKUKUNDA İDDET VE NAFKA	167
Abdullah ERDEM	
TÜRKİYE'DE AİLE HAYATINA DAİR GÜNCEL FIKHÎ MESELELER -DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU KARAR VE FETVALARI ÖRNEKLİĞİ-	189
Fatih YÜCEL	
KADINLARA İLİŞKİN FIKHÎ HÜKÜMLERİN TEŞEKKÜLÜNDE SOSYO-KÜLTÜREL ŞARTLARIN VE TOPLUMSAL KADIN ALGISININ ROLÜ	211
Fatiha BOZBAŞ	
OSMANLI DEVLETİ'NDE İLMİYE MENSUPLARINA TANINAN BİR İMTİYAZ: İDAM MAHKUMLARININ SÜRGÜN EDİLMELERİ	229
Halit BOZ	
DOĞU MEDRESELERİNDE FIKIH USÛLÜ TAKRİR YÖNTEMİ CEM'U'L-CEVÂMİ' ÖRNEĞİ	247
Kazım YUSUFOĞLU	
HAYATIN DİNAMİZMİ AÇISINDAN YENİ MESELELER KARŞISINDA İSLAM HUKUKU'NUN ROLÜ	261
Taha YILMAZ	

III. BÖLÜM

DİN, HAYAT, ESTETİK VE AHLAK

DİN

SULTAN IV. MURAD'IN ASAYİŞ UYGULAMALARI	277
Bilal GÖK	
CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE TİCÂNİ TARİKATI: DÜNÜ, BUGÜNÜ	299
Mohammad Ajmal HANİF	
İSLAM SANAT VE ESTETİĞİNE KAYNAKLIK ETMESİ BAKIMINDAN "ALLAH GÜZELDİR, GÜZELLİĞİ SEVER" RİVAYETİNİN ANLAŞILMA BİÇİM VE TEZAHÜRLERİ	317
Dr. Abdurrahman HAN	
DİNİN TEMEL GAYELERİ ÇERÇEVESİNDE BİREYSEL VE TOPLUMSAL YAŞAM	331
Hacer ÇETİN	
İSLAM'A GÖRE DİN, HAYAT VE BİLİM	349
Mahmut DÜNDAR	

İSLAM'A GÖRE DİN, HAYAT VE BİLİM

Mahmut DÜNDAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doç. Dr.
<https://orcid.org/0000-0003-1856-6494>
mahmutdundar@yyu.edu.tr

Giriş

Yüce Allah üstün kıldığı insanın hayatını önemsemiş, dünyada ve ahirette huzurlu olmasını istemiştir. Adeta bunun reçetesi olarak din denilen ilahi kanununu göndermiştir. Sözkonusu kanunun kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in genel bir ifadeyle "oku" emriyle başlaması, insan yaşamının tüm yönleriyle ilgili her bir faaliyetin gerektirdiği bilgiye ve bilince dayandırılmasının gereğini belirtmektedir. Bu tür bilgiler de madde ve manadan ibaret olan insanın her iki yönünü ilgilendiren, hayatına olumlu katkı sunan başta akli ve nakli ilimler olmak üzere tüm ilimlerdir. Bunlara ulaşmanın sağlıklı yolu ise yapılacak doğru bir eğitim ve öğretim faaliyetidir.

Eğitimcinin sağlıklı bir eğitim ve öğretim faaliyetini yürütebilmesi için ilk etapta "Ey İman edenler! Yapmadığınız şeyleri niçin başkalarına söylüyorsun, yapmadığınız şeyleri söylemeniz Allah katında çirkin bir davranıştır."¹ ayetlerinde belirtilenlerin gereğine uyması ve dolayısıyla söylediklerinin önce kendi yaşantısında uygulaması gerekir. Bunun yanında hedef kitesini bireysel farklılıkları ve özellikleri ile tanınması, "alanda yeterlilik, pedagojik formasyon, genel kültür, huy-mizaç, kişilik ve karakter" gibi birçok olumlu özelliklere sahip olması gerekir. Dolayısıyla Hz. Peygamberin örnek eğitimciliğinde İslam'a göre ayet ve hadislerde belirtildiği üzere her Müslümanın farzîyet derecesinde mutlaka manada bilince ve bilgiye sahip olmasının gereği istenirken Hz. Peygamberin modelliğinde bilginin gerektirdiği davranışları göstermenin zarurîyeti de istenmektedir. Böylece çalışmamızın özelinde İslam'a göre insan için dinin gerekliliğinin, dinin insan hayatına ve dolayısıyla ilme ve bilime verdiği değerinin ele alınması çalışmamızın önemini belirtmektedir.

1 *Saff* 61/2-3.

Bu çalışmamızda literatür taraması sonucu doküman analizi ile veriler elde edilmektedir. Edinilen verilerin analiz ve sentezlenmesi yapılmaktadır. Bunun sonucunda insana, insan hayatına, huzur ve mutluluğuna önem veren İslam dininden kısaca söz edilmektedir. Sonrasında ise İslam dininin insan hayatına verdiği öneme, bu önemin odağında bulunan bilincin ve bilimin yer almasının gereğine, bunun da ancak sağlıklı bir eğitimle gerçekleşebileceğine değinilmektedir.

1. İslam Dini

Genel anlamda dinin birçok tanımı yapılmaktadır. Bu tanımlardan hareketle özet olarak din şu şekilde tanımlanabilmektedir: "Din insanüstü bir varlığa inanarak ve bağlanarak, ona göre ilişkileri, davranış biçimleri şekillendiren inanç sistemidir"².

Konumuz gereği İslam dini de ile ilgili birçok tanım yapılırken bu tanımları özetleyen iki tanım ise şöyledir:

1-İslam dini: Akıl sahiplerini peygamberlerin bildirdiği şeyi kabule çağıran ilahi kanundur³.

2-İslam dini: Akıl sahibi insanları kendi irade ve istekleriyle onlar için hayırlı olan şeylere yönlendiren ilahî bir kanundur⁴.

Böylece İnsanı birtakım değerlerle donatan din, bireye sağlam karakter oluştururken aynı inanca bağlı saygılı fertlerden oluşan ve manevi kardeşlik birlikteliğini sağlayan toplumları da oluşturabilmektedir⁵.

Temelde insanlar tarafından uydurulan, vahiy ve ilhama dayanmayan bir din, hiçbir zaman insanlığın hidayet ve saadetini sağlayamaz. Zira kökü ulvi kaynağa dayanmayan din, ruhların derinliğine nüfuz edemediğinden kalplere de asla hâkim olamaz. Ancak başta İslam dini olmak üzere manevi ve yüksek değer taşıyan din, ilahi vahye dayandığında ahlak ve fazileti oluşturmaktadır. Ahenk içerisinde sağlayacağı bir düzenle insanları mesut edebilmektedir. Olumlu ahlakı telkin eden İslam dini, iyiyi emir ve kötüyü yasak ettiği için fazileti bir vazife olarak ileri sürmektedir. Aynı zamanda ilahi ilim, gizli ve aşikâr olan her şeye taalluk ettiği bilgisini taşıdığından

2 Abbas Çelik, *Din Eğitimize Tarihsel Yaklaşım* (Erzurum: EKEV Yayınları, 2001), 2-3.

3 Seyyid Şerif Cürcanî, *Kitabu't-Tarîfat* (İstanbul: Şirke-i Sahhafiye-i Orhaniye, 1308), 72.

4 Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Dini İtikat, İbâdet ve Ahlâk* (Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 1969), 7.

5 Çelik, *Din Eğitimize Tarihsel Yaklaşım*, 3.

insanda kuvvetli bir irade ve düzen oluşturmaktadır ⁶. Dolayısıyla tahrifata uğramadan Hz. Muhammed aracılığıyla gönderilen, hak ve hakikati bildiren dinin İslam dini olduğunu "Kuşkusuz Allah katında din İslâm'dır."⁷ ayetinde belirtilmektedir. Böylece İslam dininin ilkeleri, insanın hizmetine sunmak için yarattığı muhteşem dengenin ve insanın koruması üzerine kurulduğu söylenebilmektedir ⁸.

2. İslam Dininin İnsan Hayatına Verdiği Önem

İslam dini, insanı önemsemiştir. Bu durum "Andolsun ki biz Âdemoğullarını üstün kıldık, karada suda taşıldık, tertemiz şeylerle rızıklandırdık ve yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."⁹ ayetinde belirtilmektedir. Dolayısıyla Kur'an ayetlerinin amaç, anlam ve uygulanışlarından İslam dininin insana dünya ve ahiret saadetinin temini gibi amaçları olduğu anlaşılmaktadır ¹⁰.

Söz konusu amacı gerçekleştirmek için gerekli olan İslami eğitim, insanı zihinsel faaliyetlerinin yanında Allah ile olan ilişkisini, diğer bütün varlıklarla olan münasebetlerini ele almaktadır ¹¹. İlahi bir disiplin ve rehberlikle ne yapacağını ve nasıl yaşayacağını bilen huzurlu bir insan modelini oluşturmaktadır. İnsana dünyaya ve ahirete bakışıyla yaşayış biçiminde farklı bir kişilik kazandırmaktadır¹². Böylece insan her konuda aklını, irade ve isteklerini kullanmak suretiyle hayır olan şeyleri yaparak dini ve dünyevi vazifelerini hakkıyla yerine getirmek suretiyle dünya ve ahiret saadetine ulaşabilmektedir¹³.

Allah'ın dünya ve ahiret saadeti istediği insanoğlunun yapması ve yapmaması gereken görevleri yerine getirmesiyle ve buna bağlı elde edecekleri kazanımlarla, aksi takdirde maruz kalacakları olumsuzluklarla ilgili örnek bazı ayetler aşağıda belirtilmektedir:

6 Akseki, *İslâm Dîni İtikat, İbâdet ve Ahlâk*, 7-9.

7 *Kur'an-ı Kerim*.

8 Huriye Martı, *İslâm Nedir?* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 14.

9 *İsrâ 17/70*.

10 Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Yeni Çizgi Yayınları, 1995), 22.

11 Mahmut Dündar, "Erken Dönem İslamî Eğitim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* VII/32 (2014), 290.

12 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Yayınları, 1992), 1/92.

13 M. Faruk Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1994), 15-18.

a-İnsanoğlunun yapması ve yapmaması gerekenlerle ilgili ayetler;

“Müminler ancak Allah ve Resulüne iman eden, bunda şüphe duymayan, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad eden kimselerdir. İşte içleri ve dışları bir olanlar bunlardır.”¹⁴. Buradan şüphe götürmeyecek derecede sağlam ve hakiki imana sahip, içleri ve dışları bir olan kâmil mümin olabilmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan mallarıyla ve canlarıyla Allah adına cihadda bulunmak gerektiği anlaşılmaktadır.

“Allah’ın ismi yanlarında anıldığında kalpleri titrer, kendilerine Allah’ın ayetleri okunduğunda imanları artar ve onlar bütün işlerinde yalnız Allah’a tevekkül ederler; namazlarını özenle kılarlar, kendilerine verdiğimiz nimetlerden bir kısmını Allah yolunda harcarlar.”¹⁵. Bu ayetlerde mümin olanın Allah’ın adının anılmasıyla aşka gelip kalbının titremesi, bütün işlerinde Allah’a tevekkül etmesi, kulluk vazifesini yerine getirmek üzere namazlarını özenle kılması, verilen nimetlerin şükürünü eda etmek üzere bu nimetlerden bir kısmını Allah yolunda harcaması gerektiği belirtilmektedir.

“Allah yerde ve gökte söylenen bütün sözleri bilir.”¹⁶ ayetinde her şeyin sahibi ve malikinin Allah olduğunun ve hiçbir şeyin O’nun bilgisinin dışında olmadığına bilgisine ve inancına sahip olmasının gereği zikredilmektedir.

“Allah ile birlikte başka ilahi çağırılmazlar.”¹⁷ ayetinde Allah’tan başka güce inanıp O’na ortak koşmayarak yegâne güç ve kudret sahibinin Allah olduğuna inanmanın gereği dile getirilmektedir.

“İman eden erkek ve kadınlar birbirlerinin yardımcılarıdır; iyiliği emrederler, kötülükten sakındırırlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resulüne itaat ederler. Bunlar Allah’ın rahmet edeceği insanlardır.”¹⁸. Bu ayette neslin ve toplumun devamını sağlayan kadın ve erkeklerin her konuda birbirlerine yardımcı olmaları gerektiği gibi ahlaki anlamda da iyiliği emretmeleri, kötülükten sakındırmaları ve ibadet olarak namazı

14 *Hucurât* 49/15.

15 *Enfâl* 8/2-3.

16 *Enbiyâ* 21/4.

17 *Furkân* 25/68.

18 *Tevbe* 9/71.

kılmaları, zekâtı vermeleri ve bu hususları yerine getirirken Hz. Peygambere itaat etmeleri, onu örnek almaları gerektiği belirtilmektedir.

“Onlar gaibe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, onlara verilen nimeti Allah rızasına uygun harcarlar”¹⁹ ayetinde imanın gereğine değinildiği gibi hakıyla ibadetin yerine getirilmesinin ve riyadan uzak sadece Allah rızası için verilen nimetlerden ihsanda bulunmasının gereğine değinilmektedir.

“Bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcama yaparlar, öfkelerini yutarlar ve insanların kusurlarını affederler. Allah böyle iyilik sahiplerini sever.”²⁰ Bu ayette Yüce Allah'ın kullarından her hâlükârda yardımsever olmalarının, öfkelerini kontrol etmelerinin, insanların kusurlarını affetmelerinin, böylece her konuda iyilik sahibi olmalarının ve dolayısıyla Allah sevgisi kazanmalarının gereği zikredilmektedir.

“Kullarıma söyle sözün en güzelini söylesinler, yoksa şeytan aralarına girer. Şüphesiz şeytan insanların apaçık düşmanıdır”²¹ ayetinde Allah'ın kullarından kendileri gibi düşünmeyenlere karşı bile terbiye ve nezaket kurallarından taviz vermeden barışçıl, nazik ve ağır başlı davranmalarının gereği belirtilmektedir.

“Onlar büyük günahlardan ve hayâsızlıktan kaçınırlar, öfkelendiklerinde bile bağışlarlar, rablerinin davetine icabet ederler, namazı özenle kılarlar, işlerini aralarında istişareyle yaparlar, kendilerine haksız saldırı yapıldığında elbirliğiyle kendilerini savunurlar.”²² Burada mümin olabilmek için büyük günahlardan ve haksızlıklardan kaçınmak, öfkelenildiğinde bile bağışlama erdemliğini gösterebilmek, Allah ve Resulünün bildirdiklerine içtenlikle bağlı kalmak, kulluk görevlerinin gereği namaz ibadetini özenle kılmak, meselelerin çözümünde istişare yolunu seçmek, sahip oldukları nimetleri severek başkalarıyla paylaşmak, haksız saldırılara karşı ortak tavır almak gerektiği dile getirilmektedir.

“Onlar kötülük yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlardan hemen tövbe ederler, işledikleri kötülüklerde ısrar

19 *Bakara* 2/3.

20 *Âl-i İmrân* 3/134.

21 *İsrâ* 17/53.

22 *Şûrâ* 42/37-39.

etmezler.”²³. Buradan çirkin işler yapıp kendilerine zulmedenlerin başka bağışlayanın olmadığını bilip bir an önce Allah’tan bağışlanma talebinde bulunmaları ve pişmanlık duyarak bile bile yaptıklarında ısrar etmemeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

“Sana ve senden önceki peygamberlere indirilenlere ve ahiret gününe kesin inanırlar.”²⁴ ayetinde müminlerin dünya ve ahiret saadeti için daha önceki peygamberler gibi Hz. Muhammed’e indirilen ve din denilen ilahi kanuna ve ahiret gününe şüphesiz inanmalarının gereğine değinilmektedir.

“Onlar boş ve yersiz şeylerden uzak dururlar, iffetlerini korurlar, emanete hıyanet etmezler ve verdikleri sözde dururlar.”²⁵ ayetlerinde müminlerin gereksizliklerden uzak durma, nesli ve ahlak koruyucu olan iffetlerini koruma, topluma güven sağlayıcı olan emanete hıyanet etmeme ve verilen sözü yerine getirme gibi özellikleri taşımalarının gereğinden söz edilmektedir.

“Onlar yeryüzünde tevazu ile yürürler, kendilerini bilmez cahiller onlara laf attıklarında “selam” deyip geçerler. Gecelerini Rablarına secde ederek ve kıyamda durarak geçirirler. Onlar orta yolu tutarak harcamalarında israf ve cimrilik etmezler. Allah’la birlikte başka ilahları çağırıp O’na ortak koşmazlar. Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar. Zina etmezler. Bunları yaptıklarında cezaya çarptırılacaklarını bilirler. Yalan yere şahitlik etmezler. Boş bir söz ve davranışa rastladıklarında yüz çevirip vakar içinde oradan geçip giderler. Onlar: gözlerini aydınlatacak, gönüllerini sevindirecek eşler ve zürriyetler verme ile takva sahiplerine önder kılma hususunda duada bulunurlar”²⁶. Bu ayetlerde mümin kulların sahip olmaları gereken şu özelliklere değinilmektedir: Gurur ve kibir içerisinde değil belki de sükûnet, yumuşaklık ve tevazu ile yaşam alanlarında davranırlar, cahillerin sözlü sataşmalarla sergiledikleri alaycı ve küçümseyici tavırlara selamla ve esenlikle karşılık verirler. Toplumsal yaşamın daha çok sergilendiği zaman dilimi olan gündüzleri bu yaşamın en ideal örneğini sergiledikleri gibi geceleri de Allah’la baş başa kalıp secde ederek O’na ibadete devam ederler. Verilen nimetlerin kıymetini

23 *Âl-i İmrân* 3/135.

24 *Bakara* 2/4.

25 *Mü’minûn* 23/3,5,8.

26 *Furkan* 25/ 63-64,67-68,72,74.

bildiklerinden yaptıkları harcamalarda ne saçıp savurur ve ne de cimrilik yaparlar, ikisinin arasında ölçülü orta yolu seçerler. Her şeyin mutlak sahibinin yalnız Allah olduğunu bilip sadece O'ndan istekte bulunurlar. Allah'ın kıymet biçtiği ve değer verdiği canı haksız yere hiçe sayıp yok etmedikleri gibi nesli koruma adına yasakladığı zina çirkinliğinde de bulunmazlar. Aksi takdirde hak edecekleri cezaya çaptırılacaklarını bilirler. İnsanların düzenine zarar veren ve haksızlığa temel oluşturan yalan şahitlik yapmazlar, karşılaştıkları gereksiz-olumsuz söz ve davranışları görmemezlikten gelerek ağırbaşlı davranırlar. Toplumsal yaşam içerisinde mutlu edici temel unsurlardan olan salih eş ve çocuk sahibi olma ile takva sahibi olmanın yanında takvalığa yol gösterici ve rehber olmak için duada bulunurlar.

“İhtilafa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm Allah'ındır. Rabbim olan Allah'a tevekkül eder, yönelirim”²⁷ ayetinde ihtilafı konuların tamamında mutlak manada Kur'an ve peygamber vasıtasıyla Allah'ın insanlar için gönderdiklerine bakıp ona göre karar vermenin ve Allah'a tevekkül etmenin gereği belirtilmektedir.

“Yaptığınız her hayır işi Allah bilir. Azığın en hayırlısı olan takvayı azık edinin. Ey akıl sahipleri bana karşı gelmekten sakının.”²⁸ ayetinde Allah'ın emir ve yasaklarına uymanın, Allah'ın mükâfatlandıracağı hayır işlerde bulunmanın ve Allah'a isyanda bulunmamanın gereğine vurgu yapılmaktadır.

b-İnsanoğlunun yapması gerekenleri yaptıklarında edindikleri kazanımlarla ilgili ayetler:

“Allah sağlam söze iman edenleri dünya ve ahiret hayatlarında sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşırır ve Allah dilediğini yapar.”²⁹. Bu ayette şu hususlara değinilmektedir: Yüce Allah, sağlam söz olan kelime-i tevhide inananların kalbine öyle sarsılmaz bir imanı yerleştirir ki dünya ve ahiret hayatlarında iman üzerine sabit kalırlar. Bu imanın verdiği şuurla fitne, fesat ve kötülüklerden korunarak dünyada dengeli ve mutlu bir hayatı sürebildikleri gibi ahirette de kurtuluşa erip huzurlu olurlar. Buna karşılık

27 Şûrâ 42/10.

28 Bakara 2/197.

29 İbrahim 14/27.

zalimler inkârcılıktaki ısrarları sebebiyle Allah tarafından kendi hallerine bırakıldıklarından doğru yolu bulamamaktadırlar.

“Allah İman edip salih amel işleyenlere bağışlanmayı ve büyük bir mükâfat vermeyi vaat etmiştir.”³⁰ ayetinde Yüce Allah’ın iman edip dünya ve ahiret hayatı için hayır işler yapanlara hem bağışlanmayı ve hem de büyük mükâfatla ödüllendirmeyi vaad ettiği belirtilmektedir.

“Size verilen her şey dünya hayatının geçici zevklerinden ibarettir. Allah katında olanlar ise daha iyi ve daha kalıcıdır. Bunlar iman eden ve rablerine dayanıp güvenenler içindir.”³¹ ayetinde Allah tarafından bahşedilen ve hoşlanılan dünya nimetlerinin geçici olduğunu, ancak asıl olanın Allah tarafından ahirette verilecek kalıcı nimetler olduğu, bunun için Allah’a imanın ve dayanıp güvenmenin gerektiği belirtilmektedir.

“İman edip dürüst ve faydalı işler yapanlar, kendilerini nimetlerle dolu cennetlerde bulacaklardır. Allah yolunda hicret edip öldürülenleri ise Allah onları pek güzel nimetle ödüllendirecektir”³² ayetlerinde Allah’a inanırken inancına yaraşır iyi işler yapanların nimetlerle dolu cennete konulacakları ve hasseten Allah yolunda hicret edip bu uğurda canlarını feda edenler için özel mükâfatlar olacağı belirtilmektedir.

“Sen sabret sabır göstermen de Allah’ın ihsanıyla olacaktır. Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma; Şüphesiz Allah takvalı olup iyilik yapanlarla beraberdir.”³³ ayetlerinde düşmanların verdikleri maddi ve manevi zararlardan dolayı eziyet çeken Müslümanların Allah’ın kendilerine verdiklerine ve tüm varlıklara karşı sorumluluğu belirten ihsan ile sabrı göstermeleri ve Allah’a karşı sorumluluğu ifade eden takvayla hareket etmeleri neticesinde Allah’ın korumasına girmeyi hak edecekleri belirtilmektedir.

“Şüphe yok ki güzel işler kötülükleri giderir. İşte bu iyi düşünenlere bir öğüttür.”³⁴ ayetinde kötülüklerin ortadan kalkmasında yapılan iyiliklerin etkili olduğuna şüphe olmadığı durumu iyi düşünüp öğüt almak isteyenler için bir öğüt olduğu zikredilmektedir.

30 *Mâide* 5/9.

31 *Şûrâ* 42/36.

32 *Hac* 22/56,58.

33 *Nahl* 16/127-128.

34 *Hûd* 11/114.

“Dünya nimetlerini isteyenlere dünya nimetlerini ve ahiret nimetlerini isteyenlere ahiret nimetlerini veririz ve şükredenleri mükâfatlandırırız.”³⁵ ayetinde Allah’ın verdiği kuvvet ve kudretin yaratılış gayesine uygun olarak Allah’a itaatte kullananların, ömrünü bu dünyanın geçici zevk ve çıkarları yerine ahiretin sonsuz nimetlerine kavuşmada harca-yanların şükredenler olduğu ve bu durumda olanların Allah nezdinde dünyada ve ahirette takdir edilecekleri belirtilmektedir. Aksi takdirde sadece kendilerine verilen dünya nimetleriyle sınırlı kalacakları ifade edilmektedir.

“Dünya menfaatini isteyenler bilsinler ki Allah katında hem dünya hem de ahiret mükâfatı vardır. Allah her şeyi işiten ve görendir.”³⁶ ayetinde sadece dünya menfaatlerini amaç edinip ahiret hayatının nimet ve mutluluğunu terk etmenin olumsuz bir durum olduğu, oysaki Allah’ın insanın her iki dünyası için istediklerine uygun iradede bulunulduğunda ilim ve kontrol sahibi Allah tarafından her iki dünyanın mükâfatına ve huzuruna kavuşulacağı belirtilmektedir.

“Onlar ki iman etmiş ve takvaya ermişlerdir, işte onlar için dünya ve ahiret hayatında müjdeler vardır. Allah’ın vaatlerinde değişiklik yoktur. İşte bu en büyük kurtuluş ve mutluluktur.”³⁷ ayetinde iman edip takvaya erenler için kesin olan Allah’ın vaa-
dinin gereği hem dünyada ve hem de ahirette müjdelerin olduğu ki bununla büyük bir kazanıma sahip kılın-
dıkları ortaya konulmaktadır.

“İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey olamaz.”³⁸ ayetinde şükran duyguları içerisinde daima Allah’ı anarak iyi davranışlarda bulunan kim-
selerin bu davranışları Allah tarafından karşılıksız bırakılmayarak dünya ve ahiret nimetleriyle müjdelendirileceklerine işaret edilmektedir.

“Müminlere yardım etmek üzerimize bir haktır.”³⁹ ayetinde Yüce Allah’ın, hakiki anlamda iman edenlere yardım etmenin kendi nezdinde bir hak olarak gördüğü ve bu anlamda kendilerine müjde verdiği dile getirilmektedir.

35 *Âl-i İmrân* 3/145.

36 *Nisâ* 4/134.

37 *Yunus* 10/63-64.

38 *Rahmân* 55/60.

39 *Rûm* 30/47.

“Sabredenlerin mükâfatları sayısız ödenir.”⁴⁰ ayetinde gerek Allah’a itaat etmekte ve gerekse birtakım sıkıntılara karşı koymakta sabredenlere Allah’ın sayısız mükâfatlarının olduğu belirtilmektedir.

c-İnsanoğlunun yapması ve yapmaması gerekenlerine uymadıklarında maruz kalacakları olumsuzluklarla ilgili ayetler;

“Zalimlere meyletmeyin, sonra ateşle azaba uğrarsınız, Allah’tan başka dostunuz olamadığından yardım da görmezsiniz.”⁴¹ ayetinde gerek dini anlamda Allah’ın ve gerekse ahlaki anlamda başkasının hakkını çiğnemedi zalimlere meyil bile etmemek gerektiği, aksi takdirde Allah’ın yardımı kaybedildiğinde yardım edenin bulunamayacağından ateşle azaba maruz kalınacağı belirtilmektedir.

“Kim beni anmaktan, indirdiğim kitaptan yüz çevirirse, onun için sıkıntılı bir yaşam vardır ve kıyamet günü onu kör olarak haşredeceğiz.”⁴² ayetinde Allah’ı inkâr ederek, O’nun gösterdiği yolu beğenmeyerek ve öğütlerine kulak asmayarak Allah’ı anmaktan yüz çevirenler dünyada ve ahirette sıkıntı yaşayacakları, kıyamet gününe de kör olarak haşre çağrılacakları belirtilmektedir.

“Hz. Peygamberin buyruğuna aykırı davrananlar, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem verici bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”⁴³ ayetinde Hz. Peygamberin dini emri, çağrısı ve talebi Allah adına olduğundan ona uymayıp aykırı hareket edenlerin hem dünyada maruz kalacakları bir belânın gelmesinden ve hem de ahirette duçar olacakları şiddetli azaptan korkmaları gerektiği belirtilmektedir.

“Kıyamet günü Allah’a karşı yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün. Kibirlenenlerin yeri cehennem değil midir?”⁴⁴ ayetinde inkârcıların korku ve kederden yüzleri simsiyah kesileceği ve böbürlenerek büyüklük taslayanlar için kalacak yerin tabii ki cehennem olduğu belirtilmektedir.

40 Zümer 39/10.

41 Hûd 11/113.

42 Tâ-Hâ 20/124.

43 Nûr 24/63.

44 Zümer 39/60.

“Şüphesiz Allah ve Resulünü incitenlere, Allah dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır.”⁴⁵ ayetinde Allah'ın dinine hıyanet ederek ve Hz. Peygamberin öğütlerini gereksiz görerek Allah ve Resulünü incitenler Allah tarafından hem dünyada ve hem de ahirette lanetlenmiş oldukları, aynı zamanda ahirette alçaltıcı bir azaba maruz kalacakları belirtilmektedir.

“Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle yapıp işlediğiniz günahlarınızdan dolayıdır. Bununla beraber Allah çoğunu affeder.”⁴⁶ ayetinde gerek dünyada ve gerekse ahirette karşılaşılan sıkıntıların insanların iradeleriyle sebep olmalarından kaynaklandığı, bu sıkıntıların da bir kısım hatanın karşılığı olduğu ve Yüce Allah'ın birçok hatayı merhameti gereği affedip karşılıksız bıraktığı belirtilmektedir. Nitekim evrendeki fiziksel ve sosyal yasalar görmezden gelerek gerekli önlemler alınmadığından dünyada sıkıntılar yaşandığı bilindiği gibi Allah'a isyan teşkil eden davranışlarda bulunulduğunda da dünyada ve ahirette sıkıntılar yaşanacağı da daha önceden değinildiği üzere temel kaynaklardan bilinmektedir.

“Kim Allah'ı zikretmekten gafil olursa, yanından ayrılmayacak bir şeytanı ona musallat ederiz.”⁴⁷ ayetinde kötüye çeken güce teslim olduğunda ve ilahi mesajlar görmezlikten gelerek bu mesajlara kulak tıkandığında artık arkadaş olarak kendisine düşmanlık edecek şeytan tahsis edileceği belirtilmektedir. Zira insanın iç dünyasında daima çelişkili iki güç ve eğilim vardır. Bunlardan biri insan fitratına yüklenmiş, din duygusuna ve ezeli sözleşmeden ibaret olan Allah'ın rızasına uygun eğilimdir. Diğeri ise buna muhalif ve kötüye çekecek olan eğilimdir. İradenin tercihinine göre olumlu veya olumsuz tutum ve davranışlar ortaya çıkmaktadır.⁴⁸ Dolayısıyla insanoğlu cüzi iradesini birinci eğilime göre değil ikinci eğilime teslim olacak şekilde kullandığında ayette belirtildiği üzere bu durumda sadece kendisine kötülük edecek şeytanla baş başa kalmaktadır.

“Muhakkak zalimler birbirlerinin dostudur, Allah da takva sahiplerinin dostudur.”⁴⁹ ayetinde dine uygun yaşayanların dostu ve koruyucusu Allah olduğu, ancak hak yolundan sapan zalimler aralarında dostluk ve

45 *Ahzâb* 33/57.

46 *Şûrâ* 42/30..

47 *Zuhruf* 43/36.

48 Mustafa Çağrıncı, *Ana Hatlarıyla İslâm Ahlâkı* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 16-17.

49 *Câsiye* 45/19.

dayanışma birlikleri kursalar bile bu durum onları Allah'ın azabından kurtaramayacağından onlara fayda veremeyeceği belirtilmektedir.

3. İslam Dininin İnsan Hayatının Önemine Dair İlme ve Bilime Verdiği Değer

İnsanın her iki cihanda mutlu ve huzurlu bir yaşamı edinebilmesi kendisini tanımasıyla, yani yaratılan fitratın yapısını, düzenini ve yaratılış amacını bilmekle olabilmektedir. Bu da neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu anlamasını, buna göre yapması ve yapmaması gerekenleri bilmesini gerektirmektedir. Bireyin kendisini gerçek anlamda tanınması için gereken bilgileri edinmesi ise bir sanat eseri olarak sanatkârı olan Rabbini iyi tanımasıyla mümkün olabilmektedir. Böylece insan mutlak manada rabbinin emirlerinde hayır ve yasaklarında şer olduğunu bilip kendisi için hayır olan emirleri yerine getirirken şer olan yasaklardan sakınmaktadır. Bu manada "Kendini bilen rabbini de bilir." ⁵⁰ Hz. Peygamberin hadisi ile "Kendi nefsinin bilmeyen kimse ancak İbrahim'in dininden yüz çevirir."⁵¹ ayeti bulunmaktadır. İslam'la insan olmayı anlamlı kılan ve vahiyle insanı muhatap alan Yüce Allah, genel bir emir olan "oku"⁵² ayetiyle insanın ilim sahibi olmasının gereğini belirtmektedir. İlim sahibi olmanın üstünlüğünü de daha önceden ifade edildiği üzere şu ayeti kerimelerde vurgulanmaktadır: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?Bunu ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.", "Eğer bilmiyorsanız ilim ehline sorunuz." Bunun yanında "Rabbim benim ilmimi artır"⁵³ ayetiyle de Allah CC., Hz. Peygamberin ilmin önemine inanmasını ve niyazında bulunmasını istemektedir. Bunun gereğini yerine getiren Hz. Muhammed aynı zamanda ümmetine ilgili şu önerilerde bulunmuştur: "Ya bilen, ya öğrenen, ya dinleyen veya ilmi seven ol. Bunların ötesinde beşincisi olursan mahvolursun."⁵⁴.

4. İslam'a Göre Bilimin İnsan Hayatında Anlam Kazanmasında Eğitimin Önemi

İslam'ın ilme yaptığı vurgusu yukarıda belirtildiği üzere teorik olarak Kur'an ve hadiste yer alırken yapılan ilmi faaliyetlerle pratikte de varlık

50 İsmâil b. Muhammed Aclûni, *Keşfu'l-Hafâ* (Beirut, 1352), 2/262.

51 *Bakara* 2 /130.

52 *Alak* 96/1.

53 *Tâ-Hâ* 20/114..

54 Yusuf en-Nebhani, *el-Fethu'l-Kebir fi Dammi'z-Ziyâde ile'l-Cami's-Sağir* (Byrut: Darü'l-Kütüb-i'l-Arabi, 1952), 1/204.

göstermiştir. Dolayısıyla İslam'da ilim ve amelin birlikte yer almanın gereği istenmiştir. Zira İslam pratik işlerliği olmayan, salt entelektüel ve zihni faaliyetleri değil; uygulamayı da içeren boyutuyla insanın insanla ve diğer bütün varlıklarla olan münasebetine hitap eden bir eğitim ve öğretim faaliyetini istemektedir⁵⁵. Nitekim daha önceden belirtildiği üzere “Ey İman Edenler! Yapmadığınız şeyleri niçin başkalarına söylüyorsun, yapmadığınız şeyleri söylemeniz Allah katında çirkin bir davranıştır.” ayetleri söz konusu uygulamanın zorunluluğunu ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin önemini belirtmektedir. Aynı zamanda Kur'an'da verilen “oku” emrinin vurgusu da madde ve manadan ibaret olan insanın bu yönlerinin tamamının anlamasına ve gereğinin yerine getirilmesine yöneliktir ki bu da ancak sağlıklı bir din eğitim ve öğretim faaliyetleriyle olabilmektedir. Bu eğitim ise vahiyle Hz. Âdem ile başlayan ve Hz. Muhammed ile de son bulan ilahi eğitime dayanmaktadır⁵⁶.

Diğer peygamberler gibi Hz. Muhammed de Kur'an'la aldığı ilahi eğitimin gereğini kendi yaşantısında tamamen gösterdiğinden “yürüyen Kur'an” olarak nitelendirilmiştir. Böylece İslami eğitim ve öğretim Hz. Peygamberin ve eğitiminden geçen sahabenin yaşamında bütün yönleriyle canlanıp hayat bulmuştur⁵⁷.

Kur'an ve sünnetin ilime, amele ve dolayısıyla eğitim ve öğretime yaptıkları vurgularının gereğini algılayan sahabe eğitim-öğretim faaliyetlerine gereken hassasiyeti göstermiştir. Ensar ile Muhacir'in vahiy mesajlarını almak ve öğrenmek için nöbetleşe Hz. Peygamberin yanına gitmeleri bunun açık bir göstergesidir.⁵⁸ Yine sahabenin Kur'an'dan öğrendikleri mesajlarının gereğini yaşamlarında uygulamadan yeni ayetlerin öğrenmesine yeltenmemeleri de sahabenin hayatında ilim ve amelin birlikte varlık bulunduğunu göstermektedir⁵⁹. Dolayısıyla İslami eğitimle ilahi bir disiplin ve rehberlik alan insanoğlu ne yapacağını ve nasıl yaşayacağını bilen huzurlu bir birey olabilmekte ve yaşayış biçiminde olumlu bir kişilik kazanabilmektedir. Ruha azap veren ve kalbi karartan günahlardan arı-

55 Mahmut Dündar, *İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri* (İstanbul: Işrak Yayınları, 2011), 11.

56 Mehmet Emin Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 13.

57 Ali b. Ebibekir el-Heysemi, *Mevârid'uz-Zam'ân İla Zevaidi İbn Habbân*, ed. Şayip el-Erneut - Muhammed Rıdvan el-Arkasusi (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1993), 1/601.

58 Dündar, *İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri*, 9.

59 Dündar, *İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri*, 11-12.

nırken inancını dava etmekle davasını ayakta tutmakta, kazandığı tahkiki imanla kâmil manada Allah'a dost olabilmekte, dini ve dünyevi vazifelerini yerine getirebilmektedir.⁶⁰

Sonuç

İslam dini yeryüzünde yaratılanın en hayırlısı diye nitelendirdiği insanı önceleyerek merkeze alan bir dindir. İlke ve esaslarını ilahi vahiyden, Kur'an'dan, öğreticisi ve uygulayıcısı olan Hz. Muhammed'den almaktadır. Kur'an ve hadisi şeriflerde belirtildiği üzere İslam dini insanın dünyevi ve uhrevi yaşamının düzen ve huzurunu önemseyerek ele almaktadır; ilgili prensipler ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Yüce Allah önemseydiği sanat eseri ve mahlûku olan insan için nelerin doğru ve nelerin yanlış olduğunu bildiğinden özellikle "el-emru bilma'rûf ve'n-nehyu 'ani'l-münker", yani yapılmasını istediklerinin yapılmasının ve yapılmasını istemediklerinin yapılmamasının prensibini ortaya koymaktadır. Buna uygun bir yaşam biçimi benimsendiğinde edinilen kazanımlar belirttiği gibi aksi takdirde maruz kalınacak sıkıntıları da belirtmektedir. Dolayısıyla alınan sağlıklı bir dini eğitimle nelerin yapılmasına ve nelerin de yapılmamasına dair edinilen bilgilerle nasıl yaşayacağını bilen mutlu ve huzurlu insan modeli ortaya çıkabilmektedir. Bunun için Kur'an-ı Kerim'de ve hadisi şeriflerde ilim, bilgi ve amelî vurgusu yapılmaktadır. Zira gösterilen davranışlar belirtilen çerçevede bilinçli olması gerektiği gibi öğretilen bilgiler de davranışa dönüşmesi gerekir. Haliyle yukarıda belirtilen prensip hayatın tüm alanlarını kapsadığından insanoğlu inen ilk ayetle genel bir ifadeyle "oku" emrine muhatap olmaktadır. Daha sonra bu ayeti destekleyici diğer ayet ve hadisler varid olmaktadır. Bu arada ilme sahip olabilmek için yapılan uğraşlar takdir edilirken ilme sahip olanlar ile olmayanlar karşılaştırılmakta ve ilme sahip olanların lehine vurgular yapılmaktadır.

Kaynakça

- AcLûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ*. Beyrut, 3.Baskı., 1352.
- Akseki, Ahmet Hamdi. *İslâm Dîni İtikat, İbâdet ve Ahlâk*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., 20. Baskı., 1969.

60 Mahmut Dündar, *Sosyal Sorunlara Alternatif Yaklaşımlar İslamî Eğitim Modeli* (Van: Lorya Yayınları, 2020), 29.

- Ay, Mehmet Emin. *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul: Timaş Yayınları, 31.Baskı, 2013.
- Bayraktar, M. Faruk. *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri.* İstanbul: İFAV Yayınları, 4. Basım., 1994.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi.* Ankara: Yeni Çizgi Yayınları, 1995.
- Cürcanî, Seyyid Şerif. *Kitabu't-Tarifât.* İstanbul: Şirke-i Sahhafîye-i Orhaniye, 1308.
- Çağrı, Mustafa. *Ana Hatlarıyla İslâm Ahlâkı.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 9. Baskı, 2016.
- Çelik, Abbas. *Din Eğitimimize Tarihsel Yaklaşım.* Erzurum: EKEV Yayınları, 2001.
- Dündar, Mahmut. "Erken Dönem İslamî Eğitim". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* VII/32 (2014), 289-299.
- Dündar, Mahmut. *İlk Dönem İslami Eğitim-Öğretim Faaliyetleri.* İstanbul: Işrak Yayınları, 2011.
- Dündar, Mahmut. *Sosyal Sorunlara Alternatif Yaklaşımlar İslamî Eğitim Modeli.* Van: Lorya Yayınları, 2020.
- Heysemi, Ali b. Ebibekir el-. *Mevârid'uz-Zam'ân İla Zevaidi İbn Habban.* ed. Şayip el-Erneuut - Muhammed Rıdvan el-Arkasusi. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1993.
- İbn Enes, Mâlik. *el-Muvatta.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Martı, Huriye. *İslâm Nedir?.* İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2.Baskı, 2019.
- Nebhani, Yusuf en-. *el-Fethu'l-Kebir fi Dammi'z-Ziyâde İle'l-Cami's-Sağir.* Byrut: Darü'l-Kütübi'l-Arabi, 1952.
- Suyuti, Celaluddin Abdurrahman es-. *el-Lâli'l-Mesnu'a fi Ahdi'l-Mevdu'a.* Beyrut: Daru'l-Ma 'rife, 1983.
- Taberani, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-Kebir.* ed. Hamdi Abdulmacit es-Silfi. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî., 1985.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili.* İstanbul: Azim Yayınları, 1992.